

communities is regulated by legal norms; b) principles and conditions of voluntary unification of territorial communities; c) stages of the voluntary unification of territorial communities process; d) the procedure for appealing a voluntary unification of territorial communities. The procedure for the voluntary unification of territorial communities of Ukraine is a legally regulated process of initiating preparation and making decisions about the voluntary unification of territorial communities and their formation and appeal.

The legal regulation of the procedure of voluntary unification of territorial communities in the national law of Ukraine is carried out by such regulatory and legal acts as: a) the Constitution of Ukraine of 1996; b) Code of Administrative Procedure of Ukraine; c) Law of Ukraine «On Voluntary Association of Territorial Communities»; d) Law of Ukraine «On Local Self-Government in Ukraine»; r) Decree of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated April 8, 2015 No. 214 «On the approval of the Methodology for the formation of capable territorial communities» and other subordinate legal acts. In order to improve the legal regulation of the procedure of voluntary collective bargaining, we propose to adopt the Law of Ukraine «On Local Referendums» and to amend Clause 1 of Article 2 of the Law of Ukraine «On Voluntary Unification of Territorial Communities». The recommendations proposed in the text will contribute to the improvement of the procedure for the voluntary association of territorial communities in Ukraine.

Keywords: *unification of territorial communities, decentralization, normative legal acts, laws, resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine.*

УДК 340.115

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-121-132

Ігор СЕРДЮК©

кандидат юридичних наук, доцент
(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ЯК НЕОБХІДНА СКЛАДОВА МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ АКТІВ

Із-поміж наявної сукупності методологічних підходів, що мають у арсеналі сучасної правничої науки, обрано ті, що є найбільш ефективними у процесі пізнання феномена правових актів як складного і багатоаспектного явища правової дійсності, а також окреслено їхні гносеологічні можливості з огляду на вирішення визначених дослідницьких завдань.

Ключові слова: *методологічний підхід, комплексний підхід, діалектичний підхід, синергетичний підхід, антропологічний підхід, аксіологічний підхід, діяльнісний підхід, герменевтичний підхід.*

Постановка проблеми. Важливим завданням сучасної загальнотеоретичної юридичної науки є не лише з'ясування юридичної природи державно-правових явищ, але й обґрунтування тих теоретичних положень, що стосуються методології пізнання предмета цієї науки, тобто загальних та специфічних закономірностей виникнення, розвитку і функціонування права і держави, а також ще не пізнаних або до кінця не пізнаних випадкових зв'язків, що суттєво впливають на виникнення, розвиток та функціонування цих явищ [18]. Це завдання є актуальним і стосовно такої важливої складової предмета загальної теорії права, як правові акти.

При підготовці статті поставлено за мету з-поміж наявної сукупності методологічних підходів, що є в арсеналі сучасної правничої науки, обрати ті, що є найбільш ефективними у процесі пізнання феномена правових актів як складного і багатоаспектного явища правової дійсності, а також окреслити їхні гносеологічні можливості з огляду на вирішення визначених дослідницьких завдань.

При цьому ми керувалися такими теоретичними положеннями, що мають методологічне значення у плані розуміння поняття «методологічний підхід», функціонального призначення цього структурного елемента методології правничої науки, а також явища правової дійсності, потреба у пізнанні якого визначальною мірою впливає

© І. Сердюк, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0002-3655-721X>

iserdiuk@ukr.net

на вибір дослідником конкретних методологічних підходів:

1) з погляду свого змісту методологічний підхід – це системне утворення, що являє собою єдність філософського (світоглядного), теоретичного і методологічного знання, причому змістовне наповнення такої єдності буде різнитися залежно від конкретного методологічного підходу. Запропонований погляд на зміст досліджуваного феномена, на нашу думку, вимагає деяких уточнень методологічного плану, а саме: а) включення до змісту методологічного підходу філософських (світоглядних) знань зумовлено тим, що саме вони формують у дослідника цілісне уявлення про світ та місце в ньому досліджуваного об'єкта; б) теоретичні знання у формі категоріально-понятійних конструкцій фактично є базовими онтологічними постулатами про досліджувані об'єкти, правила їх опису та інтерпретації; в) методологічні знання хоча й є теоретичними за своєю формою, проте не обмежуються об'єктом конкретної науки, виходять за її межі і як система ідей постулюють не конкретний предмет дослідження, а сам процес пізнання, той інструментарій (прийоми, способи), що використовує дослідник, а також технологічний аспект його використання, тобто методику;

2) з погляду функціонального призначення досліджуваного феномена вважаємо достатньо переконливими тези про те, що методологічний підхід а) постулює загальну стратегію дослідження; б) намічає (визначає, обумовлює) його конкретний ракурс; в) постулює відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію результатів дослідження [19, с. 61].

Зважаючи на ці теоретичні положення, під поняттям «методологічний підхід» запропоновано розуміти єдність філософського (світоглядного), теоретичного і методологічного знання, що постулює загальну стратегію дослідження; відбір досліджуваних фактів та інтерпретацію його результатів і, з урахуванням визначеного ракурсу досліджуваного об'єкта, різнитися за своїм змістом [19, с. 61];

3) як предмет пізнання, правовий акт є складним багатограним явищем правової дійсності, тож комплексне уявлення про означений феномен може бути отримано лише в результаті його багатоаспектного розгляду:

– з погляду теорії праворозуміння, зокрема, нормативістського, соціологічного й аксіологічного підходів, правовий акт волевиявлення правотворчих органів (нормативно-правовий акт) і правозастосовних судових органів (судове рішення) необхідно розглядати як форму об'єктивного права;

– в аспекті теорії правової поведінки правовий акт являє собою її фрагмент, елемент, що складається з суб'єкта та суб'єктивної сторони, об'єкта й об'єктивної сторони;

– з погляду теорії юридичних фактів правовий акт необхідно розглядати як правомірні діяння суб'єктів права, що мають на меті досягнення конкретних юридично значущих результатів;

– в аспекті теорії юридичних документів правовий акт являє собою письмовий носій правової інформації про правила поведінки загального характеру, про правила їх розуміння або ж про правові приписи, що мають персоніфікований характер.

– з погляду теорії юридичної діяльності правовий акт необхідно розуміти як результат правотворчої, правоінтерпретаційної, правореалізаційної і перш за все – правозастосовної діяльності;

– в аспекті взаємозв'язку із процесом правового регулювання правовий акт являє собою юридичний засіб, за допомогою якого поведінка суб'єктів приводиться у відповідність із вимогами правових норм [21, с. 81];

– з погляду теорії функцій держави правовий акт є засобом реалізації державної політики в різних сферах суспільної життя (економічній, політичній, культурній (передусім освітній), сімейній, екологічній) і таких важливих сферах державної діяльності, як правосуддя, правоохорона, національна безпека і оборона.

Вищевказані аспекти правового акта з усією очевидністю вимагають використання не якогось одного, а сукупності методологічних підходів. Саме на них і буде акцентована увага далі.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Поняття методологічного підходу, а також пізнавальний потенціал окремих методологічних підходів розглядалися у працях таких вітчизняних правників, як А. Венгеров, Д. Гудима, С. Гусарев, О. Джужа, Т. Дідич, Р. Калюжний, М. Кельман, М. Костицький, А. Кучук, Р. Лукіч, Ю. Орлов, П. Рабінович, О. Сердюк, О. Сидоренко, О. Тихомиров, Г. Хакен та ін.

На особливу увагу в контексті предмета цього дослідження заслуговує наукова

стаття О. Сидоренко «Методологічні підходи до визначення правового акта», в якій авторка за мету визначила розкриття змісту поняття «правовий акт» за допомогою методологічних підходів [25, с. 43]. У результаті проведеного дослідження правник дійшла методологічно некоректних, а подекуди і суперечливих висновків як у частині дефініції категорії «правовий акт», так і щодо методологічних підходів, за допомогою яких здійснювалася ця логічна операція. На підтвердження зазначеної тези наведемо такі аргументи:

1. У частині розкриття змісту досліджуваного поняття: а) правовий акт може зовні виражатися не лише у письмовій (документальній), але й вербальній і конклюдентній формі; б) здійснювати волевиявлення можуть усі праводієздатні суб'єкти, а не лише уповноважені суб'єкти права; в) здійснюючи конкретизацію суб'єктів правотворчості, О. Сидоренко помилково віднесла до них місцеве самоврядування (відповідно до ч. 1 ст. 140 Основного Закону Української держави місцеве самоврядування є *правом* територіальної громади – жителів села чи добровільного об'єднання у сільську громаду жителів кількох сіл, селища та міста – самостійно вирішувати питання місцевого значення в межах Конституції і законів України [9]) та інститути прямої демократії (на наше переконання, останні не мають антропних властивостей, притаманних людині (чи об'єднанню людей)); г) функціональна спрямованість правового акта не обмежується регулюванням суспільних відносин; волевиявлення праводієздатних суб'єктів може мати й охоронну спрямованість; д) суперечливими з огляду на обсяг досліджуваної категорії та її зміст є такі судження авторки: 1) поняття «правовий акт» є ширшим за інше – «нормативно-правовий акт», оскільки останній є його елементом; 2) особливістю правових актів є те, що вони приймаються у процесі правотворчості органів державної влади [25, с. 46]. 3-поміж цих двох суджень істинним є тільки перше, а друге лише частково відповідає дійсності, адже правовий акт публічної влади може бути результатом не лише правотворчої, але й правозастосовної та правоінтерпретаційної діяльності уповноважених суб'єктів права.

Відповідні теоретичні положення, що розкривають юридичну природу правового акта як явища правової дійсності, відображені в нашому іншому дослідженні [21].

2. У тій частині висновків, що стосуються методології, правниця необґрунтовано наголосила на доцільності використання комплексного підходу, що передбачає поєднання низки філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових підходів та дає змогу висвітлити правові акти системно і багатогранно [25, с. 46]. Підтвердженням цьому є вищенаведені теоретичні положення, котрі стосуються змісту і функціонального призначення структурного елемента методології, що складає предмет розгляду. Методологічний підхід, як сумативне утворення, являє собою єдність філософського (світоглядного), теоретичного і методологічного знання, а не поєднання низки філософських, загальнонаукових та спеціально-наукових підходів, як стверджує О. Сидоренко [25, с. 46].

Водночас заслуговує на підтримку ідея про необхідність комплексного, тобто системного дослідження правового акта, що є складним і багатогранним явищем правової дійсності. Така позиція підтверджується відповідним трактуванням слова «комплексний» (від лат. *complexus* – зв'язок, поєднання): той, що охоплює групу предметів, явищ, процесів; становить комплекс (систему) чого-небудь [26, с. 369].

Що ж до практичної реалізації цієї ідеї, то вона вимагає використання у процесі пізнання волевиявлення праводієздатних суб'єктів сукупності різних методологічних підходів, що, власне, і стануть предметом подальшого розгляду.

У попередніх наукових дослідженнях ми також торкалися проблематики методологічного підходу. Зокрема, було запропоновано його авторський концепт [19], а також визначено місце методологічних підходів у структурі методології дослідження правових актів [22]. Це дослідження є логічним продовженням вищезгаданих праць і дозволяє усунути наявну в сучасній правничій науці прогалину, що характеризується відсутністю достатніх теоретичних знань, необхідних для визначення сукупності методологічних підходів та їхніх гносеологічних можливостей з огляду на пізнання феномена волевиявлення праводієздатних суб'єктів.

Наші напрацювання та здобутки інших правників, на яких наголошувалося вище, стануть теоретичною основою пропонованого дослідження.

Виклад основного матеріалу. Після уточнення змісту поняття «методологічний підхід» перейдемо до вибору та характеристики безпосередньо тих підходів, котрі, на

нашу думку, будуть найбільш ефективними щодо реалізації свого функціонального призначення у процесі пізнання правових актів. Як відомо, методологія охоплює філософську та нефілософську частини. Проте ці частини є абсолютно нерівноцінними. З цього приводу Д. Керимов образно зауважив, що «душею» методології є діалектика, точніше, матеріалістична діалектика як теорія та загальний метод пізнання природи, суспільства і мислення, як наука про загальні закономірності буття та його пізнання [8, с. 9]. Схожу думку з приводу діалектики висловив і П. Рабінович, досить влучно назвавши її «вічнозеленою» пізнавальною парадигмою суспільствознавства, зокрема й сучасної загальнотеоретичної юриспруденції [14, с. 250]. Зважаючи на запропонований авторський концепт методологічного підходу, діалектику ми розглядаємо не як метод пізнання, а саме як методологічний підхід. Розвиток філософської думки в історичному вимірі свідчить про наявність двох основних філософських підходів: діалектики та метафізики. Принципові відмінності між ними як двома протилежними концепціями взаємозв'язку та розвитку С. Крапівенський відобразив за допомогою таких суджень:

1. Діалектика ґрунтується на ідеї всезагального, універсального взаємозв'язку явищ і процесів у оточуючому нас світі; метафізика визнає лише зв'язки випадкові, підносить до абсолюту автономність, самостійність речей;

2. Діалектика ґрунтується на принципі розвитку, «якісних» змінах явищ і процесів; метафізика зводить усі зміни в світі лише до кількісних змін;

3. Діалектика ґрунтується на ідеї наявності внутрішніх суперечностей, закономірно притаманних будь-якому явищу чи процесу; метафізика ж визнає, що протиріччя властиві лише нашому мисленню і жодним чином не об'єктивній дійсності;

4. Діалектика ґрунтується на ідеї про те, що саме боротьба протилежностей, що внутрішньо притаманні явищам і процесам, являє собою головне джерело їхнього розвитку; метафізика ж переносить це джерело поза межі досліджуваного предмета [11, с. 8].

З огляду на вищенаведені принципові відмінності у світоглядних філософських підходах можна дійти висновку про те, що дослідження правових актів має ґрунтуватися на таких ідеях: 1) загального, універсального взаємозв'язку досліджуваного нами феномену з іншими явищами правової дійсності, передусім окремими видами практичної юридичної діяльності, елементами механізму правового регулювання суспільних відносин, а також самими суспільними відносинами, що складають предмет такого регулювання; 2) діалектичного розвитку, «якісних» змін змісту правових актів та інших пов'язаних із ними явищ; 3) наявності суперечностей, закономірно притаманних суб'єктам права, що взаємодіють між собою з метою задоволення суспільних і приватних потреб та інтересів; 4) головним джерелом розвитку правових актів є суспільні (публічні) та приватні потреби й інтереси суб'єктів права; саме правові акти є тим юридичним засобом, що сприяє задоволенню таких потреб та інтересів, а у разі необхідності й їх захисту.

Значний пізнавальний потенціал цього підходу забезпечують категорії діалектики. У філософії категорії (від грецьк. *katēgorēin* – висловлювати), з одного боку, є найбільш загальними та водночас найпростішими формами дійсності, висловлювань і понять, «родовими поняттями» (Кант), від яких походять решта понять (категорії пізнання, свідомості), а з іншого – вихідними та основними формами буття об'єктів пізнання (категорії буття, категорії реального) [27, с. 204]. Зважаючи на аналіз наведеної інтерпретації поняття «категорія», можна дійти висновку про те, що загальні філософські категорії – це універсальні родові поняття, котрими оперують різні галузі науки для пізнання свого предмета. Це положення вважаємо істинним і щодо правничої науки загалом та теорії правових актів зокрема.

Оскільки вихідними для теоретичної характеристики понять «зміст правового акта», «форма правового акта», «структура правового акта» у плані здійснення методологічної функції є, відповідно, філософські категорії «зміст», «форма» та «структура», вважаємо за необхідне і доцільне використовувати їх при дослідженні різних аспектів феномена правових актів. Пошук відповіді на питання щодо з'ясування особливостей окремих різновидів правового акта буде здійснюватися нами з використанням пізнавальних можливостей таких категорій діалектики, як загальне, одينية й особливе.

Зважаючи на об'єкт нашого дослідження, що є відкритою системою з нелінійним розвитком, здатною до самоорганізації (йдеться про національну правову систему України), а також його предмет – правові акти, під впливом яких ця система може швидко

змінювати свій стан, важлива роль у процесі пізнання вищевказаних правових явищ відводиться синергетичному підходу (у деяких джерелах його називають методом). У науковій літературі обґрунтовано наголошується на тому, що термін «синергетика» (від грецьк. *synergetikos* – спільний, той, що діє узгоджено) був залучений до наукового обігу німецьким дослідником Германом Хакеном, котрий інтерпретував його як науковий метод, що дозволяє пояснити механізм «спонтанного» виникнення структур у складній системі внаслідок взаємодії між її елементами [7, с. 3]. Вказане судження підтверджується науковими працями вченого [28-29].

Принагідно відзначимо, що ідея використання цього підходу для дослідження правових явищ збіглася за часом із періодом так званої «перебудови» і належить радянському вченому А. Венгерову, який, зокрема, вважав, що на зміну матеріалістичній діалектиці має прийти синергетика як філософське вчення, що по-новому розглядає роль необхідного й випадкового в еволюційних процесах, котрі відбуваються в соціумі [2].

У вітчизняній правничій науці межі можливостей пізнання правових явищ із позицій синергетики були окреслені такими вітчизняними вченими, як О. Джужа, Ю. Орлов і Р. Калюжний [7]. Суттєвою відмінністю синергетики від інших традиційних методів наукового пізнання, на якій наголошують учені, є те, що за її допомогою досліджується не сутність складових частин (елементів) складних системних утворень, а насамперед характер системних зв'язків між цими елементами [7, с. 3]. Тож зрозуміло, що предметом вивчення синергетики можуть бути тільки ті системи, тобто сукупності елементів, що мають внутрішні (внутрішньосистемні) зв'язки [7, с. 4].

Система, що вивчається з позицій синергетики, має бути досить складною, адже явище самоорганізації (тобто утворення нових структур) можна спостерігати тільки в системах зі значною кількістю елементів. При цьому система повинна мати достатню складність саме на рівні (у «фазі» – рівень організації системи, що охоплює елементи з однаковим ступенем детермінованості їхнього руху. Наприклад, для підсистеми правових актів фазами є їхні окремі різновиди) правових явищ. Тобто елементи системи, що беруть участь в утворенні структур, повинні являти собою правові феномени й описуватися в юридичних термінах [7, с. 5].

Синергетичні закономірності, на думку вчених, виявляються лише у відкритих системах, тобто таких, що взаємодіють із навколишнім середовищем. Правова система є надбанням суспільства, його складовою частиною, аспектом функціонування. Її розвиток обумовлений у тому числі й необхідністю врегулювання певних суспільних відносин нормами права. Отже, навколишнім середовищем для правової системи є соціум. Іншими словами, правова система являє собою елемент, підсистему сутності більш високого порядку – соціальної системи. Між соціумом і правовою системою відбуваються постійні процеси обміну енергією й інформацією. Причому інформація про суспільні потреби з погляду синергетики є тим «накачуванням», що приводить до утворення структур у правовій системі, у тому числі й правових актів. У свою чергу, правова система активно впливає на стан соціуму, змінюючи його енергетичні характеристики і сприяючи (або перешкоджаючи) його руху до стану-атрактора, що характеризується мінімумом потенційної енергії [7, с. 5].

Дію законів синергетики можна спостерігати винятково в динамічних (рухомих, змінюваних) системах. При цьому рух у складній системі необхідно розуміти у філософському сенсі як її розвиток, що з позицій синергетики розглядається як послідовність процесів структуризації (упорядкування) і деструктуризації (хаотизації). Необхідно також мати на увазі, що розвиток системи може відбуватися не тільки в часі, але й у просторі (у формі просторового розподілу або ж експансії) [7, с. 5].

На особливу увагу при характеристиці синергетичного підходу заслуговують ті теоретико-методологічні положення, що стосуються параметру порядку, адже в соціальній системі його пов'язують із проявами волевиявлення суб'єктів, частина з яких охоплюється поняттям юридичних актів. Учені небезпідставно стверджують, що багато століть законодавець намагається привнести в соціальну систему «параметр порядку» ззовні у вигляді власної волі, що ґрунтується на амбіціях правителів або ідеологічних догмах. Такий підхід не відповідає основним положенням синергетики і навіть може бути розцінений суспільством як волюнтаристський, що виходить із розуміння вирішальної ролі волі особистості в суспільному розвитку. Як стверджує Герман Хакен, «систему, що самоорганізується, найчастіше приводять до хаосу саме контрольовані ззовні процеси» [28, с. 62].

Загально визнаним науковим досягненням Германа Хакена є обґрунтування того, що параметр порядку завжди зароджується всередині системи [29]. Це положення має фундаментальний характер і стосовно соціально-правових явищ означає, що, очевидно, єдиним правильним способом організації громадського життя є стимулювання процесів самоорганізації соціуму. Неefективною виявляється політика маніпулювання соціальними процесами, що не враховує законів саморозвитку суспільства. Синергетика переконливо доводить неслухняність поглядів на суспільство як абсолютно підконтрольний владі об'єкт, розвиток якого визначається виключно вольовими управлінськими рішеннями. Ми поділяємо тезу вчених про те, що найбільш далекоглядний підхід у керуванні суспільством має ґрунтуватися на виявленні та стимулюванні процесів суспільної самоорганізації, зважаючи на їхній об'єктивний характер [7, с. 8]. Лише у такий спосіб в Україні може бути сформоване громадянське суспільство як сукупність позадержавних, позаполітичних відносин (економічних, соціальних, культурних, моральних, духовних, корпоративних, сімейних, релігійних), що складаються між вільними та рівноправними людьми й їхніми об'єднаннями, котрі прямо чи опосередковано здійснюють установчу та контрольну функції щодо формування й діяльності органів публічної влади і яким соціальна, правова держава забезпечує юридичні можливості бути власником, брати активну участь у політичному житті, а також надання матеріальної допомоги для тих громадян, кому вона необхідна [20, с. 54].

Згаданий підхід доволі лаконічно й емко виражений у такому судженні і водночас практичній рекомендації Ю. Ветютнева: «домогтися результату можна лише одним способом – вивчити суспільні відносини, знайти «параметр порядку» і надати йому необхідної правової форми» [3, с. 66]. Вказана теза вченого кореспондує із сучасним поглядом на правоутворення як найбільш широку правову категорію, що охоплює виникнення, розвиток і зміну права; як поступовий і послідовний процес реалізації, втілення політичних, економічних і духовних закономірностей та принципів у відповідних правових формах, їх переведення на мову юридичних принципів і норм [9, с. 287].

Одним із трансформаційних перетворень у методології філософії права та загальної теорії права на сучасному етапі розвитку цих наук П. Рабинович обґрунтовано вважає антропологізацію об'єкта і предмета досліджень. Вона, на думку вченого, полягає у тому, що саме людина стає центральним об'єктом філософсько-правових і теоретико-правових досліджень. Одним із переконливих проявів названої тенденції є відчутне посилення уваги дослідників до науки антропології права (юридичної антропології) – міждисциплінарної, комплексної галузі знань. Міждисциплінарний статус антропології права обумовлює використання нею методологічних можливостей різних суспільних (гуманітарних) наук. Переконливим свідченням людиноцентричного «повороту» вищезгаданих наук стали включення до їхніх відповідних предметів закономірностей виникнення, функціонування й розвитку буттєвих (тобто до- і позаюридичних) прав, свобод і обов'язків людини [14, с. 247–248].

Інший вітчизняний дослідник В. Бігун правову антропологію характеризує як сферу правових знань і систему теоретичних підходів, спрямованих на висвітлення взаємовідносин людини з правовою реальністю [1, с. 34]. Своєрідним узагальнюючим судженням про предмет цієї юридичної науки є така теза правника: «У найзагальнішому плані правова антропологія акцентує увагу на людському вимірі права та правових систем, їх гуманістичній природі» [1, с. 35].

Становлення правової антропології як юридичної науки в Україні вчений вважає одним зі способів теоретичного забезпечення практичної реалізації у нашій державі конституційного припису, згідно з яким «людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю» [1, с. 35–36].

Відомо, що важливим чинником розвитку будь-якої галузі наукових знань є її методологія. Не є винятком із цього правила і правова антропологія, котра для дослідження свого предмета та отримання нових достовірних знань про нього використовує світоглядні ідеї про природу та сутність людини, що є надбанням як філософії, так і соціальних наук. Саме на цих ідеях ґрунтуються антропологічні дослідницькі підходи, підтвердженням чому є така сформульована Д. Гудимою дефініція поняття, що складає предмет розгляду: «антропологічні дослідницькі підходи – це засновані на висновках певних видів антропології світоглядні ідеї про природу та сутність людини, які визначають особливості виявлення, добору і систематизації науковцем досліджуваних фактів, а також їх інтерпретації та оцінки [4, с. 42].

Застосування антропологічних дослідницьких підходів у філософії права задля встановлення особливостей людинорозуміння в юриспруденції дало змогу Д. Гудимі дійти висновку про те, що «людина у праві» має два образи: правової людини і людини юридичної, – котрим відповідають образи правової й юридичної особистостей [4, с. 215].

І хоча цілісне уявлення про «людину в праві» дає єдність цих двох образів, у контексті теми нашого дослідження заслуговує на увагу характеристика лише одного з них – образу юридичної людини та відповідному йому образу юридичної особистості. Важливим є те, що саме юридична людина у процесі соціалізації здатна сприйняти, реалізувати та трансформувати право як спеціально-соціальне (державно-вольове, юридичне, «позитивне») явище, що є елементом сформованої у певному суспільстві культури [4, с. 215].

Категорія «юридична особистість» відображає ті соціально зумовлені якості, характеристики юридичної людини, що закріплені у спеціально-соціальному (юридичному, «позитивному») праві конкретного історичного типу. Юридична особистість – це юридична людина та стійка система її соціально значущих якостей, наданих і забезпечуваних суб'єктом юридичної правотворчості, котра (система) відображає рівень свободи цієї людини та межі її відповідальності у певному суспільстві. [4, с. 215].

Дієвими юридичними гарантіями забезпечення не лише буттєвих, але й інших прав людини і громадянина є різні види правових актів: нормативно-правові, інтерпретаційно-правові та правозастосовні. Кожен із них є результатом свідомо-вольової, юридично значущої діяльності людини (або колективу людей), а остання продукується такими іманентними фізичній особі властивостями, як її розум, воля та почуття. Завдяки цим первинним антропним властивостям людина задовольняє власні потреби, реалізує інтереси та створює нові можливості для життєдіяльності [4, с. 70].

Водночас для продукування правових актів представники людського роду мають стати не лише суб'єктами права, але й суб'єктами правовідносин, а за наявності юридичних фактів, необхідних для виникнення правовідносин, – ще й їх учасниками. Саме цим зумовлено наділення фізичних осіб чинним законодавством такими юридичними властивостями, як їхні правоздатність, дієздатність (а точніше, діянняздатність) та деліктоздатність.

Складнішим є питання про визнання суб'єктами права та суб'єктами управлінських правовідносин юридичних осіб, адже згідно з приписами національного законодавства вони також наділені правотворчими, правоінтерпретаційними та правозастосовними повноваженнями. І хоча юридична особа не має тих первинних антропних якостей, що притаманні фізичній особі, чинне законодавство наділило її вищезгаданими юридичними властивостями. Відомий правознавець Л. Петражицький у своїй роботі «Теорія права та держави у зв'язку з теорією моральності» досить змістовно виклав положення існуючих у юридичній науці теорій юридичних осіб, у тому числі й теорії фікції. Автор, зокрема, звернув увагу на той факт, що вчення про юридичну особу було ґрунтовно розроблено відомим юристом XIII ст. папою Інокентієм IV у 1245 р. За цим ученням, що традиційно пов'язують із іменем Савін'ї, реальним суб'єктом прав може бути тільки окрема людина. Але позитивне право може для відомих цілей перенести правоздатність і на щось таке, що не є реальною особою, фінгувати наявність особи там, де її в дійсності немає. Такі фінгувані, тобто вигадані для цілей права, суб'єкти, що існують лише як «абстрактне поняття», а не в дійсності (*nomina juris et non personarum, nomina intellectualia*, за виразом Інокентія IV), і є суть юридичними особами [12, с. 391–392; 23, с. 95].

Д. Гудима з цього приводу небезпідставно зауважив: «Юридичні особи мають «штучну» природу та є самостійними, персоніфікованими, наділеними волею тільки за умови, що їх такими визнають фізичні особи в об'єктивному юридичному праві. Тому здатність цих – «ненатуральних» – осіб відрізнити цінне від нецінного, визнавати інших як рівних собі можна припускати як юридичну фікцію, а не як природну властивість. Вияв волі «штучної» особи не завжди передбачає визнання нею інших осіб, як не завжди можна поширити на юридичну особу обов'язок відповідальності, який має особа фізична» [4, с. 85].

Отже, саме антропологічний методологічний підхід дозволяє сфокусувати увагу на таких важливих первинних антропних властивостях фізичної особи, як її розум і воля, адже значною мірою саме з ними національне законодавство пов'язує вже юридичні властивості суб'єктів управлінських правовідносин, як-от їхні правоздатність,

діянняздатність і деліктоздатність. Визнання фізичної чи юридичної особи праводієздатною є необхідною передумовою для вступу в правовідносини, у межах яких реалізуються державно-владні повноваження із прийняття правових актів [17].

Необхідність розв'язання такого дослідницького завдання, як визначення цінності правових актів, із необхідністю вимагає використання в процесі пізнання аксіологічного методологічного підходу. Ціннісний (аксіологічний) підхід, як зауважують С. Гусарев і О. Тихомиров, ґрунтується на низці філософсько-соціологічних концепцій. Згідно з ним людські діяннн можна осмислити лише у співвіднесенні з цінностями (благами), що визначають норми і цілі поведінки людей. У правознавстві цей підхід використовують у дослідженнях цінності права, правової культури, суспільної значущості (суспільної корисності й суспільної небезпеки) діянь у сфері дії права [5, с. 73]. Складові аксіологічного методологічного підходу, а також його пізнавальний потенціал уже знайшли своє відображення у наших попередніх працях [16], [24].

Сучасна правова доктрина виходить із того, що правові акти публічної влади визнаються результатом юридичної діяльності уповноважених суб'єктів управлінських правовідносин, переважно органів публічної влади, їхніх посадових і службових осіб. Щодо ж до актів безпосередньої реалізації норм права, то вони є виявом і результатом правомірної поведінки суб'єктів права як учасників суспільного життя. У зв'язку з цим виникає потреба у використанні пізнавальних можливостей обґрунтованого С. Гусаревим діяльнісного підходу. Відповідно до нього, вважає вчений, діяльність виступає пояснювальним фактором, котрий дає змогу узгоджено поєднати зміст і форму юридичної діяльності, розмежувати мету діяльності суб'єктів та учасників, охарактеризувати засоби у співвідношенні до завдань, визначити основні та другорядні складові у структурі діяльності, впритул підійти до методики визначення її ефективності тощо [6, с. 310].

С. Гусаревим сформований відповідний категоріальний апарат для використання його у методиці діяльнісного підходу, що представлений таким термінологічним рядом: «рух», «активність», «соціальна активність», «поведінка», «дія», «діяльність», «принцип діяльності», «метод діяльності», «методика діяльного підходу», «середовище діяльності», «структура», «мета діяльності», «результат» [6, с. 310].

Оскільки емпіричну основу цього дослідження складає значний масив правових актів, що мають письмову (документальну) форму вираження, доцільним для розкриття їхнього змісту вважаємо використання герменевтичного методологічного підходу. Він ґрунтується на сукупності принципів, правил і прийомів тлумачення різноманітних юридичних текстів [13, с. 60–78].

Висновки. Отже, необхідною складовою методології дослідження правових актів є сукупність таких методологічних підходів:

– діалектичного – ґрунтується на таких ідеях: 1) загального, універсального взаємозв'язку досліджуваного нами феномену з іншими явищами правової дійсності, передусім окремими видами практичної юридичної діяльності, елементами механізму правового регулювання суспільних відносин, а також самими суспільними відносинами, що складають предмет такого регулювання; 2) діалектичного розвитку, «якісних» змін змісту правових актів та інших пов'язаних із ними явищ; 3) наявності суперечностей, закономірно притаманних суб'єктам права, які взаємодіють між собою з метою задоволення суспільних і приватних потреб та інтересів; 4) головним джерелом розвитку правових актів є суспільні (публічні) та приватні потреби й інтереси суб'єктів права; саме правові акти є тим юридичним засобом, що сприяє задоволенню таких потреб і інтересів, а у разі потреби й їх захисту;

– синергетичного – забезпечує акцент на національній правовій системі України як об'єкті пізнання, що має риси відкритої системи з нелінійним розвитком, здатної до самоорганізації; а також «параметри порядку», котрий у соціальній системі набуває необхідної юридичної форми;

– антропологічного – дозволяє сфокусувати увагу на таких важливих первинних антропних властивостях фізичної особи, як її розум і воля, адже значною мірою саме з ними національне законодавство пов'язує вже юридичні властивості суб'єктів управлінських правовідносин, як-от їхні правоздатність, діянняздатність і деліктоздатність. Визнання фізичної чи юридичної особи праводієздатною є необхідною передумовою для вступу в правовідносини, у межах яких реалізуються державно-владні повноваження із прийняття правових актів;

– аксіологічного – забезпечує акцент на власній інформаційній, інструментальній

та історичній цінності правових актів;

– діяльнісного – дозволяє сфокусувати увагу на правових актах публічної влади як результаті юридичної діяльності уповноважених суб'єктів управлінських правовідносин, переважно органів публічної влади, їхніх посадових і службових осіб; а також актах безпосередньої реалізації норм права, що є виявом і результатом правомірної поведінки суб'єктів права як учасників суспільного життя;

– герменевтичного – забезпечує акцент на волевиявленні праводієздатних суб'єктів, матеріалізованому у тексті юридичних документів загального й індивідуального характеру.

Методи дослідження правових актів, як складова горизонтальної структури методології, будуть розглянуті у наступних працях.

Список використаних джерел

1. Бігун В. С. Правова антропологія. *Юридична енциклопедія* / ред. Ю. С. Шемшученко. Київ, 2003. Т. 5. С. 34–36.
2. Венгеров А. Б. Синергетика, юридическая наука, право. *Советское государство и право*. 1986. № 10. С. 36–45.
3. Ветютнев Ю. Ю. Синергетика в праве. *Государство и право*. 2002. № 4. С. 64–69.
4. Гудима Д. А. Права людини: антрополого-методологічні засади дослідження : монографія. Львів : Край, 2009. 292 с.
5. Гусарев С. Д., Тихомиров О. Д. Юридична деонтологія (Основи юридичної діяльності) : навч. посібник. 3-тє вид., перероб і доп. Київ : Знання, 2008. 495 с.
6. Гусарев С. Д. Юридична діяльність: методологічні та теоретичні аспекти : монографія. Київ : Знання, 2005. 375 с.
7. Джужа О. М., Орлов Ю. В., Калюжний Р. А. Щодо можливостей вивчення правових явищ з позицій синергетики. *Право і суспільство*. 2009. № 2. С. 3–12.
8. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) : монографія. 2-е изд. Москва : Аванта+, 2001. 560 с.
9. Колодій А. М. Конституція і розвиток принципів права України (методологічні питання) : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.01, 12.00.02 / Національна академія внутрішніх справ України. Київ, 1998. 391 с.
10. Конституція України від 28 червня 1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>.
11. Крапивенский С. Э. Социальная философия : учебник. Москва : Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1998. 416 с.
12. Петражицкий Л. И. Теория права и государства в связи с теорией нравственности. В 2-х т. Санкт-Петербург, 1908. Т. 2.
13. Правозастосовна діяльність Національної поліції. Збірник тестових завдань : навч.-метод. посібник / І. А. Сердюк, Л. М. Сердюк. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2022. 128 с.
14. Рабінович П. М. Основи теорії та філософії права : навч. посібник. Львів : Видавництво ЛОБФ «Медицина і право», 2021. 256 с.
15. Радомир Л. Методология права : монографія. Москва : «Прогресс», 1981. 304 с.
16. Сердюк І. А. Аксиологічний підхід у дослідженні категорії правовий акт. *Захист прав людини і основоположних свобод як життєво важлива основа всеохоплюючої безпеки в Європі : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., присвяч. 25-річчю Гельсінського документа 1992 року «Виклик часу перемін» (м. Дніпро, 7 груд. 2017 р.)*. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. С. 140–142.
17. Сердюк І. А. Антропологічний підхід у дослідженні правових актів. *Права людини: методологічний, гносеологічний та онтологічний аспект : матеріали Регіональної науково-практ. конф.* (м. Дніпро, 9 груд. 2020 р.). Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2021. С. 36–40.
18. Сердюк І. А. Визначення предмету теорії держави і права: доктринальні підходи та правове закріплення. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2013. № 3. С. 40–52.
19. Сердюк І. А. Інтерпретація поняття методологічний підхід у сучасній правничій науці. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 4. С. 52–58.
20. Сердюк І. А. Методологічний аналіз інтерпретацій поняття «громадянське суспільство». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 2. С. 49–54.
21. Сердюк І. А. Методологічний аналіз інтерпретацій поняття «правовий акт». *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 81–90.
22. Сердюк І. А. Методология дослідження правових актів: поняття та її структура. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 4. С. 110–123.
23. Сердюк І. А. Основи теорії правоохоронних відносин : монограф. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2010. 196 с.

24. Сердюк І. А. Цінність правових актів в аспекті утвердження і забезпечення прав людини. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. Спеціальний випуск*. 2018. № 3. С. 52–59.
25. Сидоренко О. О. Методологічні підходи до визначення правового акта. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 8. С. 43–46. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/8_2020.pdf.
26. Скопненко О. І., Цимбалюк Т. В. Стратегія. Сучасний словник іншомовних слів: близько 20 тисяч слів і словосполучень / уклад. : О. І. Скопненко, Т. В. Цимбалюк ; відп. ред. Г. П. Півторак. Київ : Довіра, 2006. С. 648.
27. *Философский энциклопедический словарь*. Москва : ИНФРА М, 2000. 576 с.
28. Хакен Г. Тайны природы. Синергетика: учение о взаимодействии ; пер. с нем. Москва-Ижевск : Институт компьютерных исследований, 2003. 320 с.
29. Haken H. Synergetik: Eine Einführung. Nichtgleichgewichts-Phasenübergänge und Selbstorganisation in Physik, Chemie und Biologie. Berlin : Springer, 1990. 410 p.

Надійшла до редакції 08.05.2023

References

1. Bihun, V. S. (2003) *Pravova antropolohiia [Legal anthropology]*. *Yurydychna entsyklopediia / red. Yu. S. Shemshuchenko*. Kyiv. Vol. 5. pp. 34–36. [in Ukr.].
2. Vengerov, A. B. (1986) *Sinergetika, yuridicheskaya nauka, pravo [Synergetics, legal science, law]*. *Sovetskoye gosudarstvo i pravo*. № 10. pp. 36–45. [in russ.].
3. Vetiutnev, Yu. Yu. (2002) *Sinergetika v prave [Synergetics in law]*. *Gosudarstvo i pravo*. № 4. pp. 64–69. [in russ.].
4. Hudyma, D. A. (2009) *Prava liudyny: antropoloho-metodolohichni zasady doslidzhennia [Human rights: anthropological and methodological foundations of research] : monohrafiia*. Lviv : Krai. 292 p. [in Ukr.].
5. Husariev, S. D., Tykhomyrov, O. D. (2008) *Yurydychna deontolohiia (Osnovy yurydychnoi diialnosti) [Legal deontology (Fundamentals of legal activity)] : navch. posibnyk*. 3-tie vyd., pererob i dop. Kyiv : Znannia. 495 p. [in Ukr.].
6. Husariev, S. D. (2005) *Yurydychna diialnist: metodolohichni ta teoretychni aspekty [Legal activity: methodological and theoretical aspects] : monohrafiia*. Kyiv : Znannia. 375 p. [in Ukr.].
7. Dzhuzha, O. M., Orlov, Yu. V., Kaliuzhnyi, R. A. (2009) *Shchodo mozhlyvosti vyvchennia pravovykh yavlyshch z pozytsii synerhetyky [Regarding the possibilities of studying legal phenomena from the standpoint of synergy]*. *Pravo i suspilstvo*. № 2. pp. 3–12. [in Ukr.].
8. Kerimov, D. A. (2001) *Metodologiya prava (predmet, funktsyi, problemy filosofii prava) [Methodology of law (subject, functions, problems of philosophy of law)] : monohrafiia*. 2-e izd. Moscow : Avanta+. 560 p. [in russ.].
9. Kolodii, A. M. (1998) *Konstytutsiia i rozvytok pryntsyviv prava Ukrainy (metodolohichni pytannia) [Constitution and development of principles of Ukrainian law (methodological issues)] : dys. ... d-ra yuryd. nauk : 12.00.01, 12.00.02*. Kyiv. 391 p. [in Ukr.].
10. *Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] vid 28 chervnia 1996 r.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>. [in Ukr.].
11. Krapivenskiy, S. E. (1998) *Sotsyalnaya filosofiya [Social philosophy] : uchebnik*. Moscow : Gumanit. izd. tsentr VLADOS. 416 p. [in russ.].
12. Petrazhyskiy, L. I. (1908) *Teoriya prava i gosudarstva v svyazi s teoriyei npravstvennosti [The theory of law and state in connection with the theory of morality]*. V 2 t. Saint-Petersburg. Vol. 2. [in russ.].
13. *Pravozastosovna diialnist Natsionalnoi politsii. Zbirnyk testovykh zavdan [Law enforcement activities of the National Police. Collection of test tasks] : navch.-metod. posibnyk / I. A. Serdiuk, L. M. Serdiuk*. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav, 2022. 128 p. [in Ukr.].
14. Rabinovych, P. M. (2021) *Osnovy teorii ta filosofii prava [Basics of the theory and philosophy of law] : navch. posibnyk*. Lviv : Vydavnytstvo LOBF «Medytsyna i pravo». 256 p. [in Ukr.].
15. Radomir, L. (1981) *Metodologiya prava [Methodology of law] : monografiya*. Moscow : «Prohress». 304 p. [in russ.].
16. Serdiuk, I. A. (2017) *Aksiolohichni pidkhd u doslidzhenni katehorii pravovyi akt [Axiological approach in the study of the legal act category Anthropological approach in the study of legal acts]*. *Zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod yak zhyttievo vazhlyva osnova vseokhopliuichochoi bezpeky v Yevropi : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysviach. 25-richchiu Helsinskoho dokumenta 1992 roku «Vykyk chasu peremin» (m. Dnipro, 7 hrud. 2017 r.)*. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav ; Lira LTD. pp. 140–142. [in Ukr.].
17. Serdiuk, I. A. (2021) *Antropolohichni pidkhd u doslidzhenni pravovykh aktiv [Anthropological approach in the study of legal acts]*. *Prava liudyny: metodolohichni, hnoseolohichni ta ontolohichni aspekt : materialy Rehionalnoi naukovy-prakt. konf. (m. Dnipro, 9 hrud. 2020 r.)*. Dnipro : Dniprop. derzh. un-t vnutr. sprav. pp. 36–40. [in Ukr.].
18. Serdiuk, I. A. (2013) *Vyznachennia predmetu teorii derzhavy i prava: doktrynalni pidkhody ta pravove zakriplennia [Defining the subject of the theory of state and law: doctrinal approaches and legal consolidation]*. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*.

Dnipropetrovsk. № 3. pp. 40–52. [in Ukr.].

19. Serdiuk, I. A. (2018) Interpretatsiia poniattia metodolohichnyi pidkhid u suchasni pravnychii nauksi [Interpretation of the concept of methodological approach in modern jurisprudence]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Dnipro. № 4. pp. 52–58. [in Ukr.].

20. Serdiuk, I. A. (2014) Metodolohichnyi analiz interpretatsii poniattia «hromadianske suspilstvo» [Methodological analysis of interpretations of the concept of «civil society»]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 2. pp. 49–54. [in Ukr.].

21. Serdiuk, I. A. (2016) Metodolohichnyi analiz interpretatsii poniattia «pravovyi akt» [Methodological analysis of interpretations of the concept of «legal act»]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Dnipropetrovsk. № 1. pp. 76–83. [in Ukr.].

22. Serdiuk, I. A. (2022) Metodolohiia doslidzhennia pravovykh aktiv: poniattia ta yii struktura [Methodology of research of legal acts: concepts and its structure]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Dnipro. № 4. pp. 110–123. [in Ukr.].

23. Serdiuk, I. A. (2010) Osnovy teorii pravookhoronnykh vidnosyn [Basics of the theory of law enforcement relations] : monohrafiia. Dnipropetrovsk : Lira LTD. 196 p. [in Ukr.].

24. Serdiuk, I. A. (2018) Tsinnist pravovykh aktiv v aspekti utverdzhennia i zabezpechennia prav liudyny [The value of legal acts in the aspect of establishing and ensuring human rights]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. Spetsialnyi vypusk. Dnipro. № 3. pp. 52–59. [in Ukr.].

25. Sydorenko, O. O. (2020) Metodolohichni pidkhody do vyznachennia pravovoho akta [Methodological approaches to the definition of a legal act]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*. Dnipro. № 8. pp. 43–46. URL: http://www.lsej.org.ua/8_2020/8_2020.pdf. [in Ukr.].

26. Skopnenko, O. I., Tsybaliuk, T. V. (2006) Stratehiia. Suchasnyi slovnyk inshomovnykh sliv: blyzko 20 tysiach sliv i slovopoluchen [Strategy. Modern dictionary of foreign words: about 20 thousand words and phrases] / uklad. : O. I. Skopnenko, T. V. Tsybaliuk ; vidp. red. H. P. Pivtorak. Kyiv : Dovira. P. 648. [in Ukr.].

27. Fylosofskiy entsyklopedicheskiy slovar [Philosophical Encyclopedic Dictionary]. Moscow : INFRA M, 2000. 576 p. [in russ.].

28. Khaken, H. (2003) Tayny prirody. Sinergetika: ucheniye o vzaimodeystvii [Secrets of nature. Synergetics: the doctrine of interaction] ; per. s nem. Moscow-Izhevsk : Institut kompyuternykh issledovaniy. 320 p. [in russ.].

29. Haken, H. (1990) Synergetik: Eine Einführung. Nichtgleichgewichts-Phasenübergänge und Selbstorganisation in Physik, Chemie und Biologie. Berlin : Springer. 410 p.

ABSTRACT

Ihor Serdiuk. Methodological approaches as a necessary component of research methodology of legal acts. In the preparation of the article, the objective was set from among the available set of methodological approaches in the arsenal of modern jurisprudence, to choose those that are most effective in the process of learning the phenomenon of legal acts as a complex and multifaceted phenomenon of legal reality, as well as to outline their epistemological possibilities with in view of the solution of defined research tasks. A necessary component of the methodology of the research of legal acts is a set of the following methodological approaches:

– dialectical one – is based on the following ideas: 1) the general, universal relationship of the phenomenon we are studying with other phenomena of legal reality, primarily certain types of practical legal activity, elements of the mechanism of legal regulation of social relations, as well as social relations themselves, which are the subject of such regulation ; 2) dialectical development, «qualitative» changes in the content of legal acts and other related phenomena; 3) the presence of contradictions naturally inherent in legal entities that interact with each other in order to satisfy public and private needs and interests; 4) the main source of development of legal acts is social (public) and private needs and interests of legal subjects; it is legal acts that are the legal means that contribute to the satisfaction of such needs and interests, and in case of need, their protection;

– synergistic one – provides an emphasis on the national legal system of Ukraine as an object of knowledge, which has features of an open system with non-linear development, capable of self-organization; as well as «parameters of order», which acquires the necessary legal form in the social system;

– anthropological one – allows you to focus attention on such important primary anthropic properties of a natural person, as his mind and will, because to a large extent it is with them that national legislation already connects the legal properties of the subjects of administrative legal relations, such as their legal capacity, capacity to act and delictual capacity. The recognition of a natural or legal person as legally competent is a necessary prerequisite for entering into legal relations, within the limits of which the state powers to adopt legal acts are exercised;

– axiological one – provides an emphasis on the informational, instrumental and historical value of legal acts;

– operational one – allows to focus attention on legal acts of public authority as a result of legal activity of authorized subjects of management legal relations, mainly public authority bodies, their officials and officials; as well as acts of direct implementation of legal norms, which are a manifestation and result

of lawful behavior of legal subjects as participants in public life;

– hermeneutic one – provides an emphasis on the expression of the will of legally competent subjects, materialized in the text of legal documents of a general and individual nature.

Keywords: *methodological approach, complex approach, dialectical approach, synergistic approach, anthropological approach, axiological approach, activity approach, hermeneutic approach.*

УДК: 340

DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-132-138

Олександр ТАЛДИКІН®

кандидат юридичних наук, доцент

(Дніпропетровський державний університет
внутрішніх справ, м. Дніпро, Україна)

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ ТА ЙОГО ЗМІСТ

Розглянуто інформаційний суверенітет та його зміст. Наведено інтерпретацію цього поняття. Зазначено, що еволюція інформаційного суверенітету в сучасних умовах зазнає істотних змін. Розширено сферу розуміння інформаційного суверенітету відповідно до його змісту. Такий підхід дозволяє сприймати складові інформаційного суверенітету як окремі види суверенітету.

Ключові слова: *суверенітет, віртуальний суверенітет, інформаційний суверенітет, суверенітет у кіберпросторі, цифровий суверенітет.*

Постановка проблеми. У сучасних умовах розвитку інформаційного суспільства, в умовах глобалізації суттєво змінюється роль держави, як політико-територіальної організації суспільства, Але мова йде не тільки про її функціональне призначення. Виникає новий правовий простір наддержавного характеру. Водночас реальний географічний простір, визначений державними кордонами, також набуває певних трансформаційних процесів. Зокрема, він доповнюється віртуальним простором мережі Інтернет, що, у свою чергу, впливає на доповнення розуміння інформаційної складової суверенітету держави, або інформаційного суверенітету. З іншого боку, активний розвиток цифрових технологій, глобальний доступ до мережі Інтернет, а також утворення та активна трансформація нейтронних мереж, штучного інтелекту не завжди позитивно сприймаються в аспекті реалізації правових норм, регулювання інформаційного простору за допомогою національного та міжнародного права.

Аналіз публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми. Теоретичну основу статті склали ідеї та концепції, вироблені загальною теорією держави і права, конституційним правом, теорією міжнародного права та політологією. Сформульовані теоретичні узагальнення спиралися на наукові досягнення вітчизняних і зарубіжних авторів: К. Єфремової, К. Ісмайлова, М. Кельмана, І. Камінського та ін.

Безпосереднім підґрунтям роботи стали попередні праці автора зі спорідненої тематики: «Реальний суверенітет держави в умовах глобалізації» [1], «Реальний (абсолютний) суверенітет держави та його складові в умовах глобалізації» [2], «Суверенітет держави в умовах мережевого суспільства: деякі аспекти» [3] та ін.

Також на розуміння деяких аспектів проблематики суверенітету вплинули роботи інших вчених [4], [5].

Мета. Проте розуміння суверенітету залишається дискусійним та, з урахуванням складових його різновидів, потребує окремого уточнення.

Виклад основного матеріалу. Дослідження проблематики розуміння суверенітету в сучасній правовій науці займає особливе місце. Сучасне розуміння суверенітету держави відрізняється багатоманітністю та, крім правового або політико-економічного аспектів, нерозривно пов'язане із сучасними інтеграційними процесами як самої держави,

© О. Талдикін, 2023

ORCID iD: <https://orcid.org/0000-0001-8681-5523>

alexall14@gmail.com